

Hän oli
GUNNAR
Gunnar Hjerpen jälkipolvia

Gunnar Hjerpen suku

Köyliössä valmistauduttiin torpparivapautuksen toimeenpanoon v.1915 piirtämällä silloiset Köyliön kartanon torpat yhdelle kolmen neliömetrin kokoiselle paperille (2 m X 1,5 m). Jaakko Ojala valokuvasi kartan kylittäin noin vuonna 2003. Kuvien julkaisuoikeus tätä kirjaa varten on saatu Köyliö-seuralta.

Hän oli GUNNAR – Gunnar Hjerpen jälkipolvia

© Gunnar Hjerpen suku

Ulkoasu: R. Penttinen

Kustantaja: Mediapinta 2010

ISBN 978-952-197-5

Sisällys

Alkusanat	7
Suurvalta Ruotsi isonvihan aikaan ja vähän ennenkin.....	9
Ruotujakolaitos ja ruotusotilaat	15
Gunnar, rakuuna Ruotsinmaalta.....	20
Käytäntöjä lahden toisella puolella.....	28
Kuinka luen kirjan sukutauluja	33
Gunnar Hjerpe sukutaulut 1–495	37
Henkilöluettelo etunimen mukaan aakkosjärjestyksessä.....	397
Henkilöluettelo syntymäsukunimen mukaan.....	399
Henkilöluettelo viimeisimmän nimen mukaan aakkosjärjestyksessä.....	461
Paikkakunnat.....	489
Elinkautiseen tai Siperiaan – valitse!.....	493
Etumiehen vaikeudet	496
Eurassa kaltoin kohdeltua odotti Tuiskulassa lämmin syli	468
Frans Ivar Rinne.....	500
Frans Viktoria tarvittiin maailman eri kulmilla	512
Kaikki ryssät maasta pois ja alas punakaarti!	515
Kelloseppä Suominen	520
Kohtalokas suoneniskentä.....	522
Kosken perhe ja Juseliuksen mausoleumi	528
Ojaanajo Tuiskulassa	531
Oskar Arvid Mäkelän mielenkiintoinen elämä	533
Pieni Impi Akseliina avaraa maailmaa katsomassa	539
Porilaista porvarisverta Köyliöön	542
Ripeä ja aktiivinen kraatari Tuiskulasta.....	544
Tuiskulan Kivimäki – Kivinen mäki ja kivenhakkaajan torppa	547
Tuiskulan punainen ”Kivi”	550
Uusikoivisto – Ulvilaa vai Poria vai molempia	552
Frans Tuomola – hienoluonteinen mies	555
Lähteitä	558
Tutkimukseen liittyviä seikkoja.....	559
Kirjoittajien ja sukutaulutietojen työstäjien tiedot.....	563

Alkusanat

Tunne sukusi, tunnet itsesi...

Vuodet vierivät, sukupolvet vaihtuvat. Jälkeen tulevat eivät paljonkaan tiedä siitä, mitä esi-isät ovat tehneet, mitä ajatelleet, miten asioihin suhtautuneet. Me emme tiedä, miten he ovat taistelleet vastuksia vastaan, miten niistä selvinneet ja miten kehityksen pyörä on liikkunut eteenpäin. Tämän historiikin tarkoituksena on tehdä kunniaa niille naisille ja miehille, jotka elivät ennen meitä ja joita ilman meitä ei olisi. Kirjamme on kunnianosoitus vanhemmillemme, isovanhemmillemme ja heidän vanhemmilleen.

Gunnar Hjerpen sukuseura ry. on perustettu 2010 Köyliössä. Sukuseuran tarkoituksena on edistää ja ylläpitää sukututkimusta ja siihen liittyvää osaamista, koota tämän asian harrastajat yhteen, sekä selvittää suvun vaiheita ja toimittaa sukua koskevaa tietoutta jäsenistön saataville. Tarkoituksena on myös saattaa yhteen Suomessa ja ulkomailla asuvia isän tai äidin puolelta tai avioliiton kautta Hjerpen sukuun kuuluvia henkilöitä. Ensimmäinen suuri työmme onkin ollut tämän sukukirjan julkaiseminen, jonka avulla toivottavasti oman paikan löytäminen helpottuu sukupolvien ketjussa.

Hjerpen suku alkaa Gunnar Jonssonista, joka syntyi vuonna 1691 Länsi-Göötanmaalla Ruotsissa ja kuoli 1765 Köyliössä ja hänen puolisonsaan Walborg Johansdotterista, joka syntyi 1699 ja kuoli 1771 Uudessakaupungissa. Liittyessään armeijaan Gunnar peri sukunimen Hjerpe sen edelliseltä käyttäjältä. Tanskan Hjerpe, ruotsin Järpe, norjan Jerpe on suomennettuna Pyy. Köyliössä on myös muita "lintunimiä" sotilailta kuten Orre (Teeri), Tjäder (Metso), Lom (Kuikka), Svan (Joutsen).

Mietin, miksi on päädytty juuri Hjerpe-muotoon. Useimmiten tuo muoto toistuu rippikirjoissa, joihin ne yleensä kirjoitettiin pääosin ruotsalaiseen muotoon, kirjoittajien taidoista riippuen kuitenkin hyvin vaihtelevasti. Saman henkilön nimi saattaa asiakirjoissa olla eri aikoina eri muodossa. Esimerkkeinä ovat "Hierpe", "Hjerpe" ja "Järpe". Ruotsin sotilasrullien kirjoitusmuodossa on usein ruotsin lisäksi myös selviä tanskalaisia sanoja.

Suku alkoi liikehtiä heti Gunnarin ja Walborgin jälkeisestä sukupolvesta alkaen. Nykyään heidän jälkeläisiään on levittänyt Köyliön lisäksi ympäri Suomea, Skandinaviaa ja aina Amerikkaa myöten. Kirja kertoo Gunnarin jälkeläisistä noin seitsemänteen polveen asti.

Erityislahjakkuudesta suvun piirissä en osaa sanoa mitään, mutta yhteiskunnallista aktiivisuutta sen sijaan on, samoin taiteellisuutta, kielellistä lahjakkuutta ja jonkinlaista parantajien ”vikaa”, sillä lääketieteen alalla on runsaasti jälkeläisiä.

Me kirjan tekijät olemme kaikki osaltamme selvittelleet Hjerpe-sukua, aluksi yksiksemme ja myöhemmin yhteisvoimin, jolloin ajauduimme mukaan kirjantekoon. Ilman internetiä ja Satakunnan Suvut-foorumia olisimme tuskin löytäneet ja tutustuneet toisiimme. Aluksi olimme kiinnostuneita omista esivanhemmistamme taroituksenamme kerätä niitä pikkuhiljaa. Pian huomasimme kukin tahollamme, että kiinnostuksemme sukuun oli laajempaakin - nälkä kasvoi syödessä.

Tiedoissa on puutteita, jotka johtuvat osittain asiakirjojen puutteellisuudesta, haastattelujen mukanaan tuomista epätarkkuuksista eri ihmisten muistojen ja niiden ristiriitaisuuksien takia. Pääosin uskon kuitenkin tietojen olevan paikkansa pitäviä. Päätökseen sukututkimusta tuskin koskaan saa ja se on yksi sen viehätöksistä.

Kirja on lyhyt kertomus henkilöiden elämäntyöstä ja niiden merkityksestä. Kirjassa on valaiseva yleiskatsaus sukutaulujen muodossa suvun vaiheista. Nimien kirjoitusasuna on käytetty ennen vuotta 1900 ruotsin kieltä ja sen jälkeen suomea. Liitteenä oleva aakkosellinen henkilöhakemisto helpottaa oman sukulaisen löytämistä.

Kirja sisältää myös perimätietoon perustuvia tarinoita ja tapahtumien kuvauksia. Nuhteeton elämä ja hyvät tavat jäävät usein sukututkijan ulottamattomiin ja siksi on helpompi löytää ja kertoa tarinoita ihmisistä, jotka eivät aina tarkoin noudattaneet lakeja ja normeja. Heistä nimittäin on olemassa helpoimmin dokumentteja. Paljon ei tarvittu siihen, että tuli elinkautinen ja elämä Siperiassa. Käsittääkseni siihen riitti jo kolme varkautta.

Jonkinlainen mielikuva henkilöistä toivoakseni on luotavissa kertomustemme perusteella, olivat ne sitten enemmän tai vähemmän fiktiivisiä, ja vanhoista sukutarinoista välittyä yleensä jonkinmoinen ”totuuden häivä” tapahtumiin.

Esitän parhaimmat kiitokset Reino Kerolle ja Olavi Linturille avusta, jota olemme kirjaa kirjoittaessamme saaneet. Kiitämme tietojen kerääjiä, tarinoiden kertojia ja kirjoittajia sekä muita kirjan tekoon vaikuttaneita ja osallistuneita. Lämmin kiitos myös perheidemme jäsenille, jotka ovat suhtautuneet meihin ymmärtävästi. Kiitän myös ”onnekkaita odottamattomia kohtaamisia”, jotka ovat osaltaan edesauttaneet kirjan valmistumista.

Toivottavasti tämä kirja osaltaan tallentaa edes hitusen suvun historiaa tuleville sukupolville. Lisäksi haluan tervehtiä laajaa uutta sukulaisjoukkoa, jonka olemme kirjan myötä saaneet.

Nokialla kesäkuussa 2010

Leila Strömberg-Koli

Suurvalta Ruotsi isonvihan aikaan ja vähän ennenkin

Kirjoittaja Reino Kero

Ruotsi oli 1600-luvun lopulla suurvalta, jota naapurit sekä pelkäsivät että kadehtivat. Niinpä Tanska ja Puola solmivat maaliskuussa 1698 sopimuksen yhteistyöstä Ruotsia vastaan, ja syyskuussa 1699 oltiin jo niin pitkällä, että Tanska, Saksi ja Venäjä allekirjoittivat Dresdenissä sopimuksen: ne hyökkäisivät yhdessä Ruotsia vastaan seuraavan vuoden tammikuussa tai helmikuussa.

Suuri Pohjan sota alkoi 12.2.1700, kun Puolan kuningas August II Väkevä joukkoi-
neen marssi ilman sodanjulistusta Puolan Liivinmaalta Väinäjoen yli ja pyrki val-
loittamaan Ruotsille kuuluneen Riian kaupungin. Riikaa puolustivat Pohjanmaan
rykmentti sekä muutamat Turun ja Savon rykmenttien komppaniat.

Tieto hyökkäyksestä tuli Tukholmaan maaliskuun alussa. Suomessa olleet ruotuar-
meijan osastot lähetettiin heti tämän jälkeen Baltiaan. Marssi läpi Etelä-Suomen ja
Inkerin kävi hämmästyttävän nopeasti: ruotujoukkoja alkoi saapua Narvaan jo huh-
tikuussa, ja Narvasta ne jatkoivat marssia Viljantiin ja Riikaan. August II:n koko
piiritysarmeija vetäytyi nyt etelään.

August II Väkevän joukkojen karkottamisen jälkeen Tanska hyökkäsi Etelä-Ruot-
siin, mutta Ruotsi pani Tanskan polvilleen. Sitten Venäjän tsaari julisti sodan, ja
loppusyksyllä 1700 käytiin Narvan taistelu, jossa venäläiset lyötiin.

Ruotsin ruotuarmeija

Ruotsin alkumenestys suuressa Pohjan sodassa perustui ruotuarmeijaan, johon
kuului yli 30 000 miestä. Suomen osuus oli 11 450 miestä. Näistä oli jalkamiehiä
7 200, ratsuväkeä 3 650 ja laivamiehiä 600. 11 450 miestä oli 31 % valtakunnan
koko sotavoimasta. Niin Suomi asetti valtakunnan sotavoimiin väestönsä edellyt-
tämän miesmäärän.

Ruotuarmeija oli ratkaisu, johon Ruotsi oli turvautunut, kun sodat olivat olleet jat-
kuvia ja pitkiäkin, kun Ruotsin valtiontalous oli ollut vaikeuksissa ja pakko-ot-
toihin perustunut sotilaiden värväys hankalaa. Päätös ruotuarmeijan kokoamisesta

tehtiin vuoden 1682 valtiopäivillä. Ruotuarmeija oli sitten olemassa aina siihen asti, kunnes Suomi 1809 liitettiin Venäjään.

Suomeen sijoitetun ruotuarmeijan komentokieli oli suomi. Miesten oli kuitenkin opittava ja ymmärrettävä myös ruotsinkieliset komentosanat. Vain hyvin harva mies sai suomenkielisen nimen. Niinpä 1700-luvun loppupuolella Köyliössä palvelivat ruotusotilaina esimerkiksi Heikki Malmberg, Juha Löfblad, Mikko Holm, Matti Lindal ja Erkki Kiepelin.

Usein sotilaan nimi väännettiin ruodun kotikylän mukaan. Niinpä Tyrvään Kallialan kylän yksi ruotusotilas oli Kaljander, ja Erkki Antinpoika Kiepelin oli yksi Köyliön Kepolan kylän ruotusotamiehistä. Tietty ruotsinkielinen sukunimi kulki perintönä useimmissa ruoduissa vuosikymmenestä toiseen, vaikka ruodun sotilaat eivät olleet sukua keskenään.

Jonkinlaista vakinaista sotamiehen pitoa Ruotsissa oli ollut toki jo ennen vuoden 1682 valtiopäivien päätöstäkin. Etenkin suurvalta-ajan sotien kuten 30-vuotisen sodan jälkeen sotilaita oli pyritty sijoittamaan autiutiloille, joita oli paljon vielä 1600-luvun päättyessäkin. Vuoden 1682 valtiopäiväpäätös loi kuitenkin uuden instituution, jolla oli näkyvä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa aina 1800-luvun alkupuolelle asti. Ruotuarmeijan käytännön rakentamisesta vastasivat maaherrat. – Suurin piirtein valmis ruotujakolaitos oli 1690-luvun puolivälissä.

Uudessa järjestelmässä maaseutu jaettiin 2-3 talon ruotuihin. Ruotu hankki sotamiehen, sotamiehelle torpan, työvaatteet ja armeijan tarvitsemat kyyditykset. Ruotu maksoi sotamiehelleen myös palkan, mutta se ei ollut vastuussa sotavarusteista.

Suurista maatiloista tehtiin ratsutiloja. Näillä tiloilla oli velvollisuus hankkia ratsumies, maksaa tälle palkkaa ja hankkia rakuunalle hevonen, aseet ja varusteet. Jos tila ei yksin kyennyt kaikista velvoitteista huolehtimaan, osoitettiin sille aputiloja, joita kutsuttiin augmenttitiloiksi. Viimeksi mainitut maksoivat veronsa ratsutilalle, mutta samaan aikaan ne kuuluivat johonkin jalkaväkiruotuun.

Päällystöllä ja alipäällystöllä olivat virkatalonsa alueella, jossa ruotusotamiesten ja rakuunoiden torpat sijaitsivat. Päällystön virkataloja kutsuttiin puustelleiksi.

Rauhan vallitessa ruotusotamiehet olivat maataloustöissä. Toki pelkkiä talonpoikia ruotusotamiehet eivät tällöinkään olleet. Välillä oli harjoituksia. Ne pidettiin kotipaikkakunnalla – yleensä komppanian puitteissa, mutta joskus koottiin harjoitukseen jopa kokonainen rykmentti. Porin Jalkaväkirykmentti piti harjoituksiaan aluksi Messukylässä, Hämeenlinnan lähellä Parolassa ja viimeisinä vuosinaan myös Kokemäellä ja Porissa.

Oliko ruotujakolaitos toimiva järjestelmä? Oli ja ei ollut. Rauhan aikana se toimi erinomaisesti. Se oli valtion näkökulmasta hyvin taloudellinen, ja rauhan aikana ruotusotamiehiä oli tarjolla riittävästi. Sodan puhjettua tuli kuitenkin ongelmia. Sodan olosuhteissa kuolleisuus oli armeijassa erittäin korkea, ja kuolleiden tilalle oli vaikea saada uusia miehiä. Niinpä sota-aikana ruotuarmeijaan syntyneitä aukkoja oli täytettävä pakko-otoilla.

Ruotuarmeijaan liittyi myös muita ongelmia: koulutus oli vaatimatonta, ja liikekannallepano oli hidasta.

Ruotujakoisen armeijan osastot saivat nimensä läänien mukaan: oli sekä jalkaväki- että ratsuväkirykmenttejä. Köyliöläiset kuuluivat Euran komppaniaan, ja Euran komppania taas oli yksi Porin Jalkaväkirykmentin komppanioista. Jokaisessa komppaniassa oli – tai ainakin piti olla – 128 miestä. Tämä joukko jaettiin 24 miehen korpraalikuntiin.

Porin Jalkaväkirykmentin vahvuuden piti aluksi olla 1 125 miestä, mutta jo 1690-luvulla vahvuus muutettiin 1 025 mieheksi. 1700-luvun lopulla ruotuarmeija sai vielä varamieslaitoksen, joka nosti armeijan vahvuutta ainakin periaatteessa 50 prosentilla.

Köyliön talonpojat varustivat 21 ruotusotamiestä, Kepolan kylän talot yksinään jopa 8. Muut kuin köyliöläiset Euran komppanian ruotusotamiehet olivat Eurajoelta, Eurasta, Säskylästä ja Ulvilasta.

Jalkaväkiosastojen lisäksi Turun ja Porin läänissä oli myös ratsurykmentti. Se koostui kahdeksasta komppaniasta, joista jokaisessa oli 125 miestä. Suuren Pohjan sodan alkaessa osastosta käytettiin nimeä Turun ja Porin läänin ratsurykmentti, mutta sodan päätyttyä nimi muutettiin Henkirakuunarykmentiksi. 1700-luvun lopulla Henkirakuunarykmentti lakkautettiin, ja sen komppaniat liitettiin jalkaväkirykmentteihin.

Kun Ruotsin armeijaa uudistettiin, luotiin myös yhtenäinen karoliininen asepuke. Sen tiheään napitettu takki oli sininen. Väritunnuksensa rykmentti sai takin vuorin kaulukseen ja hihankäänteisiin. Kullakin rykmentillä oli myös lippunsa, jossa oli maakuntavaakuna. Satakunnan maakuntavaakunaa seuraten Euran komppaniakin marssi suuren Pohjan sodan taistelutantereille, aluksi Baltiaan.

Ruotuarmeija Suuressa Pohjan sodassa

Narvan voittoisa taistelu 1700 oli ruotuarmeijan taistelukyvyn näytös, mutta sota ei päättynyt tähän, ja kesällä 1709 Ruotsin armeijaa kohtasi katastrofi. Kaarle XII vei tällöin armeijansa kauas Venäjään kuuluneeseen Ukrainaan, jossa käytiin Pultavan taistelu.

Ruotsi menetti Pultavan taistelussa 7 000 miestä kaatuneina, ja 3 000 Kaarle XII:n armeijaan kuulunutta joutui tappion seurauksena sotavankeuteen. Vain pari päivää myöhemmin armeijan runko – noin 15 000 miestä - päällikkönsä Adam Ludvig Lewenhauptin johdolla antautui tätä huomattavasti pienemmälle venäläisosastolle. Sotavangit vietiin tämän jälkeen Moskovaan – marssimaan Pietari Suuren voittoparaatissa. Moskovasta osa vangeista kuljetettiin aina Siperiaan asti. Kaarle XII itse pakeni pienen joukko-osaston kanssa Turkkiin.

Porin Jalkaväkirykmentti ja Turun ja Porin läänin ratsurykmentti kuuluivat kenraali Adam Ludvig Lewenhauptin komentamaan armeijakuntaan. Armeijakunta lähti

liikkeelle Riiasta, ja sen piti liittyä Kaarlen joukkoihin Etelä-Venäjällä. Lewenhaupt joukkoineen kohtasi kuitenkin venäläiset jo matkalla: Lesnajassa käytiin taistelu, jossa Lewenhauptin armeijakunta kärsi tappion, ja niin Västmanlannin rykmenttiin liitetty porilaisosasto oli jo Pultavaan tullessaan vajaalukuinen.

Porin Jalkaväkirykmentin ja Turun ja Porin läänin ratsurykmentin taival ei päätynyt siihen, että lähes kaikki niiden miehet menehtyivät Lesnajassa, Pultavassa ja vankeudessa. Kotimaassa ruodut ja ratsutilat joutuivat nimittäin hankkimaan kaatuneiden ja kadonneiden tilalle uudet miehet. 1700-luvun alkuvuosina otettiin ensin ”kaksikkaat” ja sitten ”kolmikkaat”. Ensin mainittujen löytämisvelvollisuus oli jaettu siten, että maa jaettiin ruotupareihin, joista jokaisen piti asettaa yksi varamies (täydennysmies). ”Kolmikkaan” löytämisestä taas oli vastuussa kolme ruotua. Pultavan taistelun jälkeen koottiin taas miehiä, mikä oli jo hyvin vaikeata – olihan kysymykseen tulevia miehiä kuluttanut armeijan lisäksi vuoden 1697 nälkätautikatastrofi. Tämä ankara vuosi oli kaatanut kolmanneksen Suomen väestöstä.

Suomen valloitus

Pietari Suuren joukot aloittivat Suomen valloituksen pian Pultavan taistelun jälkeen. Se alkoi Viipurin piirityksellä. Viipurin puolustajat antautuivat kesäkuussa 1710 pitkäkhön piirityksen jälkeen, sitten taisteltiin Helsingin ja yleensä Uudenmaan omistuksesta. Lokakuussa 1713 Ruotsin lähinnä suomalaisista koostunut puolustusarmeija oli jo linjalla Tyrvää-Lempäälä-Pälkäne. Venäläiset valitsivat nyt hyökkäyspaikaksi Pälkäneen, jossa käytiin Kostianvirran taistelu. Se päättyi suomalaisten sekasortoiseen pakoon. Pian tämän jälkeen venäläiset miehittivät Porin.

Pohjanmaalle venäläiset hyökkäsivät helmikuussa 1714 ja löivät Ruotsin armeijan Napuen taistelussa 19.2.1714, minkä jälkeen Ruotsin armeijasta olivat jäljellä vain rippeet, ja nämä rippeetkin siirtyivät Pohjois-Pohjanmaalta Ruotsiin syksyllä 1714. Aina vuonna 1721 solmittuun Uudenkaupungin rauhaan asti Suomi oli nyt venäläisten miehittäjämaa.

Isonvihan aika

Venäläismiehityksen aikaa kutsutaan isonvihan ajaksi, jota suurimmassa osassa Suomea kesti syksystä 1713 aina vuoteen 1721 asti. Viimeksi mainittuna vuonna solmittiin Uudenkaupungin rauha, jossa Ruotsi menetti paitsi Baltian myös Inkerinmaan ja osan itäisintä Suomea.

Isonvihan aikaa on muisteltu kauhun aikana. Osassa Suomea kuten Pohjois-Pohjanmaalla venäläiset olivatkin todellisia terroristeja, mutta osa Suomesta säästyivät varsinkin vähäisin vaurioin. Satakunnasta voi sanoa, että sekin koki miehittäjän mielivallan, mutta tämän alueen ongelma oli ennemminkin ankara verotus kuin

fyysinen väkivalta. Vaikka venäläisten organisoima verotus oli ankaraa ja säälimätöntä, oli se asia, johon talonpoika oli tottunut. Ruotsikin oli ollut ankara verottaja.

Sotilaan kohtalo: vihollisen pistin vai tauti?

Porin Jalkaväkirykmentin sotilaat kuuluivat siis kenraali Lewenhauptin armeijakuntaan ja kohtasivat sen osana tuhonsa. Jo ennen surullisesti päättynyttä Ukrainan-retkeä eli maaliskuussa 1702 rykmentin komentaja tiedotti Riiasta, että hänen 1025 miehestään oli kuollut 585. Sairaana oli 72, ja rykmentistä oli karannut yhdeksän miestä.

Porin Jalkaväkirykmentillä oli kyllä katselmuksia, joissa miesvahvuus tarkistettiin, mutta katselmusasiakirjat ovat säilyneet vasta vuodesta 1702 lähtien. Vanhimmat katselmusasiakirjat sisältävät lisäksi vain rykmentin täydennysosaston katselmuksia, ja sotilaat olivat niin sanottuja kolmikkaita. Varsinainen Euran komppania lienee tullut Riikaan kuitenkin jo loppukevällä 1700 ja kuului siihen rykmentin osaan, jonka suurista tappioista komentaja valitti maaliskuussa 1702.

Suuren Pohjan sodan ajalta säilyneet Porin Jalkaväkirykmentin ja siihen kuuluneen Euran komppanian katselmusasiakirjat ovat karua luettavaa. Vuonna 1703 kootun osaston – kolmikkaiden – ensimmäinen katselmus oli Turussa. Miehiä oli saatu kokoon 222. Jo Turussa alkoivat karkailut, vaikka niistä ei todellista ongelmaa syntynytkään.

Turusta täydennysosasto siirtyi Viipuriin – mitä ilmeisimmin marssien. Viipurissa oltiin viimeistään marraskuussa 1703, ja tammikuussa 1704 oltiin Tallinnassa, mutta sotilaiden kuolinpaikkakunnat viittaavat siihen, että suuri määrä sairastuneita oli jouduttu jättämään Viipuriin: Viipurissa kuoli 53 rykmentin täydennysosaston sotilasta – siis joka neljäs.

Katselmusasiakirjat kertovat, että Tallinnassakin sairastettiin. Sairastuneita oli 35, mutta kuolleita ”vain” seitsemän. Kun Riiassa syksyllä 1704 järjestettiin katselmus, todettiin Riiassa kuolleiden määräksi 15. Taistelukuntoisia oli 85. Kolmikkaiden tappiot Turun katselmuksen jälkeen olivat siis yli 61 %.

Kun edellä on seurattu Porin Jalkaväkirykmentin täydennysosaston vaiheita, on todettu, miten mies toisensa jälkeen ”kaatui”, täydennysosaston miehet eivät Baltiaan marssiessaan kuitenkaan vihollisen luoteihin ja pistimiin vaan tauteihin.

Baltiaan lähetettyjen Porin Jalkaväkirykmentin ruotusotamiesten ja rakuunoiden vuoden 1703 jälkeisistä vaiheista tiedetään hyvin vähän. Joka tapauksessa ne seurasivat kuningastaan 1709 Pultavaan, kuolivat siellä tai joutuivat vangeiksi. Todennäköistä on, että Siperiaan lähetettyjen vankien joukossa oli myös Porin Jalkaväkirykmentin sotureita. Pieni määrä Siperiaan lähetetyistä palasi Suomeen 1721 solmitun rauhan jälkeen.

Rekrytointi ei rajoittunut 1700-luvun alkuvuosiin. Kuten edellä on käynyt ilmi, pyrittiin joukkoja kokoamaan myös isonvihan kynnyksellä. Uudet rykmentit koottiin keväällä 1710 yleisen väenoton pohjalta. Talot menettivät renkinsä, poikansa ja joskus isäntänsäkin. Miesten löytäminen tuotti suuria vaikeuksia, ja karkuruus oli yleistä. Uuteen Porin Jalkaväkirykmenttiin saatiin noin 600 miestä, kun vahvuuden olisi pitänyt olla 1025. Uuden rykmentin vahvuus jäi vaatimattomaksi myös siitä syystä, että miehiä ei ollut enää otettaviksi.

Suuren Pohjan sodan loppuvaiheissa (1720) myös venäläiset kokosivat suomalaismiehiä (manttaalimiehiä) armeijaansa. Turun kenraalikuvernöörikkunnasta venäläiset onnistuivat kokoamaan noin 1 500 miestä. Tarkoitus oli, että nämä osallistuisivat Venäjän ja Persian väliseen sotaan, mutta ennen kuin tämä sota ehti alkaa, tehtiin Uudenkaupungin rauha. Manttaalimiesten tuli rauhansopimuksen mukaan saada palata kotiin. Palanneita ei liene juuri ollut. Tauti tappoi todennäköisesti useimmat halki Venäjän marssineet manttaalimiehet.

On todennäköistä, ettei Köyliötäkään tässä venäläisrekrytinnissa unohdettu. Yksityiskohtaista tietoa ei kuitenkaan ole.

Kun Kaarle XII suuren Pohjan sodan viime vaiheessa hyökkäsi vielä Norjaan, oli hänellä mukana myös Porin Jalkaväkirykmenttiin kuuluneita sotilaita – hyvin todennäköisesti myös köyliöläisiä ruotusotilaita. Porin Jalkaväkirykmenttiin kuuluneita johti karoliinikenraali Carl Gustaf Armfelt. Kun hän piti katselmuksen loka-kuussa 1719 Uhlångerin pitäjässä Ruotsissa, puuttui Turun läänin ratsurykmentistä kaksi viidestä ja Porin Jalkaväkirykmentistä kaksi kolmesta sotilaasta. Osa näistä rippeistä menehtyi surkeasti epäonnistuneen Norjan valloituksen aikana, ennen kaikkea paluumatkalla tapahtuneen tunturien ylityksen yhteydessä.

Pidän epätodennäköisenä, että Euran komppanian miestappiot suuren Pohjan sodan aikana olisivat jääneet alle sadan, vaikka täydessä vahvuudessa komppaniaan kuuluikin vain 128 ruotusotilasta.

Satakunta ja Varsinais-Suomi selvisivät isonvihan koettelemuksista paljon vähemmällä kuin Häme ja Pohjanmaa. Kovia koettiin kuitenkin myös lounaisen Suomen maakunnissa. Venäläiset sotilaat olivat väkivaltaisia, ryöstöt ja raiskaukset olivat yleisiä, ja verotus oli niin ankaraa, että suuri osa alueen maataloista oli sodan päättyessä surkeassa kunnossa. Ankan verotuksen lisäksi maatalojen heikkoon kuntoon vaikuttivat pitkään 1690-luvun ankarat katovuodet, että sadot monenakin 1700-luvun alun vuonna olivat heikkoja ja että vuosi 1708 oli koko maassa katovuosi.

Rauhan tultua Suomen talous oli surkeassa kunnossa. Hyvin suuri osa maataloista oli sananmukaisesti autiona, ja hyvin suuri osa tiloista oli veronmaksukyvyttömiä. Verotukseen myönnettyt vapaavuodet helpottivat kuitenkin tilannetta, ja nyt myös ruotuarmeija koottiin uudestaan. Rasiutukset jaettiin lähes säännöllisesti 1680-luvun jakoperusteiden mukaisesti.

Ruotujakolaitos ja ruotusotilaat

Juppe Sarmiala

Ruotujakolaitos

Ruotujakolaitos oli Ruotsin valtakunnassa pysyvän ammattiarmeijan palkkausjärjestelmäksi perustettu järjestelmä, joka luotiin 1680-luvulla. Se oli ikään kuin luontoistaloudessa toimiva järjestelmä, jossa ruotuun kuuluvat talot maksoivat itse sotilaan ylläpidon. Tällaista sotaväen ylläpitojärjestelmää ei ollut muualla Euroopassa. Ruotujakolaitoksessa perheet kiinnitettiin taloihin samoin kuin torpparilaitoksessa antamalla niille viljelmä, jonka vastineeksi odotettiin pääasiassa tiettyjä työsuorituksia huomioiden kuitenkin viranomaisten määräykset.

Turun ja Porin läänin ratsuväki muodostettiin ruotujakojärjestelmän pohjalle v. 1684–85. Tällöin määrätyt ratsutilat pysyivät asemissaan ruotujakolaitoksen lakkauttamiseen saakka. V. 1791 tehdyssä ratsuväen organisaatiomuutoksessa puolet henkikirakuumarkkanteista muutettiin kevyeksi jalkaväeksi ja toinen puoli jääkärijoukoiksi 50 vuoden ajaksi. Rakuunat palvelivat tästä alkaen jalkaisin. Jalkautetuista rakuunoista muodostettiin Turun ja Porin rykmentteihin erillisiä pataljoonia, joita kutsuttiin vuodesta 1805 alkaen ratsutilapataljooniksi. Satakunnan ja Varsinais-Suomen jalkaväen järjestely suoritettiin vuosina 1695–1700. Ruotujako pysyi sellaisenaan koko Ruotsin vallan ajan. Turun rykmentin valtaosa oli Varsinais-Suomen pitäjissä.

1740-luvun alussa luotiin varamiesjärjestelmä, joka tarkoitti sitä, että ruodut palkkasivat miehen, joka sitoutui astumaan tarvittaessa varsinaisen ruotusotilaan sijaan. Vaikka talonpojat olivat jo aiemminkin pitäneet varamiehiä, järjestelmä virallistettiin vuosien 1740–41 valtiopäivillä. Pommerin sodan aikana armeija joutui käyttämään paljon varamiehiä tappioiden korvaamiseen.

Kun talvella 1772–73 oli selvä sodanuhka, Kustaa III kehotti jokaista ruotua ja ratsutilaa hankkimaan itselleen varamiehen. Hanke kariutui ja vuonna 1776 annettiin uusi ohje: kahden ratsutilan tai ruodun oli pestattava tästä lähtien yksi vähintään 16- ja enintään 30-vuotias varamies. Varamiehistä muodostettiin erillisiä pataljoonia vakinaisten rykmenttien yhteyteen. Vuonna 1781 varamieslaitos saatiin täydelliseksi ja varamiesyksiköt saivat oman päällystön – jokainen yksikkö sai kahdeksan nuorempaa upseeria ja kahdeksan aliupseeria.

Vuonna 1808, kun keisari Aleksanteri I oli ilmoittanut Suomen yhdistämisestä Venäjään, Suomessa ollut venäläisen sotaväen komentaja kreivi F. W. Buxhoevden antoi 31.3.1808 keisarin nimissä Suomen sotalaitoksen tulevaa järjestelyä koskevan julistuksen, jossa luvattiin, ettei Suomessa suoritettaisi venäläisen mallin mukaisia väenottoja ja että ruotujakolaitos pidettäisiin ennallaan. Keisari antoi seuraavana vuonna myös myönteisen vastauksen suomalaisten pyyntöön armeijan päällystön ja miehistön perheiden puolesta, että ne saisivat pitää virkatalonsa, torppansa ja palkkansa entisellään sodan loppuun saakka. Myöhemmin Porvoon valtiopäivillä tehtiin esitys Suomen kansallisen sotalaitoksen pitämiseksi organisaatioltaan ennallaan, mutta hajotettuna. Muutamat pappissäädyn edustajat olivat huolissaan miehistön asemasta ja ehdottivat miehistölle palkkaa ja torpparietua vielä ainakin kolmeksi neljäksi vuodeksi, jotta miehet ehtisivät hankkia uuden ammatin.

Keisari antoi 27.3.1810 manifestin, jossa käskettiin pitää sotaväki hajalla ja maksaa miehistölle eläkettä Ruotsin vallan ajan määräysten mukaisesti. Eläkkeitä oli järjestettävä myös sodan aikana kuolleiden aliupseerien ja miesten leskille ja lapsille. Upseereille ja aliupseereille taattiin heidän entiset etunsa, mutta miehistö menetti oikeutensa palkkoihinsa ja torppiinsa ja sen oli jätettävä torppansa ruotujen hallintaan kevään 1810 aikana. Miehistön ja sen perheiden elämään päätös oli vaikeuksiltaan vakava. Talollisille muutos aiheutti sotalaitosrasituksen muuttumisen vakanssimaksuksi.

Näin ruotujakolaitos Suomessa käytännössä lopetettiin v. 1810.

Sotilasorganisaatio

Sotaväki oli jaettu rykmentteihin. Rykmentillä oli luonnollisesti esikunta. Rykmentteihin kuului kahdeksan komppaniaa. Komppaniassa oli pieni komento-osa ja 128 sotilasta. Rykmentin kokonaisvahvuus oli siis noin 1 000 miestä. Komppanian sotilaat kuuluivat 4-5 korpraalikuntaan.

Korpraali oli aikanaan tärkeä henkilö, joka johti joukkonsa taistelua ”edestä”. Korpraalit sisältyivät tuohon 128 sotilaan joukkoon, vaikka heidän palkkauksensa oli muita sotilaita korkeampi. Korpraaliruodut oli erikseen nimetty sotaväen toimesta. Sotilaat saivat torpan lisäksi pientä vuotuista palkkaa rykmentiltä ja ruotuisänniltä samoin.

Nykyisestä sotilasorganisaatiosta komppanioiden päällikkyys poikkesi siten, että puolella komppanioista ei ollut erillistä päällikköä, vaan komppaniat olivat suoraan esikuntaupseerien alaisuudessa. Komppanioissa oli kuitenkin muita upseereita, jotka ilmeisesti ovat hoitaneet komppanianpäällikön päivittäiset käytännön työt.

Näin rykmentin ensimmäisen komppanian päällikkö oli rykmentin komentaja, tavallisesti eversti tai kenraalimajuri. Tätä komppaniaa nimitettiin henkikomppaniaksi.

Toisen komppanian päällikkö oli upseereista seuraava eli everstiluutnantti ja komppanian nimi oli everstiluutnantin komppania.

Kolmannen komppanian päällikkö oli majuri ja komppanian nimi majurin komppania, myöhemmin ensimmäisen majurin komppania.

Rykmenttien organisaatioihin lisättiin toinen, alempi majurin vakanssi ja hänelle nimettiin myös komppania. Tästä alkaen neljännellä komppanialla oli siis kotipaikan mukaisen nimen sijasta nimenä alimajurin komppania.

Neljä viimeistä komppaniaa oli nimetty kotipaikan mukaan, siis sen pitäjän mukaan missä enemmistö sotilaita asui. Niiden päällikkönä oli yleensä kapteenin arvoinen upseeri.

Sotilasarvot olivat pitkälle samat kuin nykyisinkin, joskin niiden keskinäinen arvostus on saattanut muuttua joiltain osin. Lisäksi on joitakin pois jääneitä arvoja kuten esim. fõrare (lippumies), joka oli alin aliupseeriarvo.

Gunnar Hjerpen aikana alueella vaikuttaneet rykmentit

Jalkaväkijoukkoja, jotka toimivat Satakunnan ja Varsinais-Suomen alueilla, olivat Porin jalkaväkirykmentti ja Turun jalkaväkirykmentti. Näiden välinen raja kulki Kuivalahden pohjoispuolelta Eurajoen kirkonkylän kautta Lapin pohjoisrajaa pitkin niin, että Eura oli Porin rykmentin aluetta ja Hinnerjoki Turun.

Turun ja Porin läänin henkirakuunarykmentti ja sen komppaniat ovat kokeneet nimimuutoksia kirjassa käsiteltävänä aikana. Ennen isoavihaa ja 1700-luvun puoliväliin asti alueen rakuunat kuuluivat Henkirakuunarykmentin Ala-Satakunnan

komppaniaan. Sitten komppanian nimi vaihtui upseerien organisaatiomuutoksen yhteydessä toisen majurin eli alemman majurin tai alimajurin komppaniaksi.

Ruotusotilaiden sosiaalinen asema

Suurin osa ruotusotilaista seurasi isänsä jälkiä. Sotilaan pojasta tuli sotilas, vaikkei useinkaan saman ruodun sotilasta.

Ruotsin vallan loppuajan ruotumiehet raivasivat ja rakensivat torppansa osittain ja jopa suureksi osaksi itse, ja entisillä ruotumiehillä oli elinaikaisia nautintaoikeuksia viljelyksiinsä. Oikeus koski myös leskiä, joten ruotusotilasvanhemmillä oli yleensä turvattu toimeentulo elämänsä loppuun eikä pojalla ollut tästä asiasta huolta. Näin ollen sotilaiden pojillakaan ei ollut yleensä etua jatkaa isänsä ruodussa, varsinkaan kun heillä ei ollut mitään oikeuksia isiensä viljelyksiin näiden kuoltua.

Eräinä syinä sotilaan ammatin periytymiseen on saattanut olla ruotusotilaan melko hyvä taloudellinen asema, tottumus sotilaan elämään isänsä vaikutuspiirissä ja komppanioiden päälliköiden halu ottaa sotilaan poikia muita helpommin palvelukseensa. Taloudelliset edut vetivät puoleensa myös talojen väistyviä perillisiä. Kolmanneksi eniten ruotusotilaina oli renkien jälkeläisiä.

Sosiaalisen taustan vaikutus näkyy ammatinvalinnassa myös ruotusotilailla, jotka tulivat armeijaan suoraan kotoaan: joka toisen isä oli talollinen ja joka neljännen ruotusotilas. Talolliset pystyivät pitämään ruotusotilaiksi ryhtyvät poikansa myös useimmin kotona. Ruotusotilaiden osuus voi olla korostunut ammatin seurattessa isältä pojalle.

Ruotusotilaiksi ryhtyneet talojen pojat naivat omasta säädystään, vaikka he jouduivat suhteellisen usein tyytymään myös ruotusotilaiden tyttäriin. Koska ruotusotilaiden pojat saivat vaimoikseen yhtä usein talollisten tyttäriä kuin talollisten pojat, avioliittoa harkittaessa on ilmeisesti ollut ratkaisevaa tulevan puolison oma ammatti eikä tämän sosiaalinen tausta. Avioliiton solmiminen ja ammattiin ryhtyminen liittyivät kiinteästi toisiinsa sekä ajallisesti että sosiaalisesti.

Tavallisesti sotaväkeen tultiin 22-vuotiaana. Rakuunoille ja jalkaväen sotamiehille määrätty 18 vuoden alin ikä oli ehdoton, mutta varamiehinä oli aluksi 12–17 vuoden ikäisiä poikia. Alle 16-vuotiaiden ottaminen varamieheksi kiellettiin 1776. Miehistö tuli armeijaan yleensä 18–30-vuotiaana, vain 5,5 % miehistä aloitti uransa tätä vanhempana. Sääntönä oli, että miehistöön sai ottaa vain ruumiinrakenteeltaan hyviä ja voimakkaita vähintään 18 vuotta täyttäneitä miehiä. Yli 36-vuotiaita ei saanut hyväksyä, sillä he eivät enää olisi saavuttaneet riittäviä taitoja harjoituksissa.

Sotilasnimistä

Ruotusotilaat saivat käsityöläisten tapaan myös uuden ”sukunimen”. Perussyynä tähän oli, etteivät eri puolilta maakuntaa tulleet samannimiset Matti Matinpojat olisi menneet sekaisin. Sotilaskirjuri antoi jokaiselle lyhyen ja ytimekkään ruotsinkielii-